

ABDUG'ANIYEV JAVOHIRMIRZO

University of Economics and Pedagogy (UNIEP)

E-mail: javohirmirzo3732@gmail.com

GLOBALLASHUV SHAROITIDA OILA VA GENDER SIYOSATIDA QO'LLANILADIGAN DIPLOMATIK TERMINLARNING KOGNITIV-

PRAGMATIK XUSUSIYATLARI

Iyun
2026

Annotatsiya: Mazkur maqolada globallashuv sharoitida oila va gender siyosatida qo'llaniladigan diplomatik terminlarning kognitiv-pragmatik xususiyatlari tahlil qilinadi. Tadqiqotda xalqaro tashkilotlar, xususan BMT va Yevropa Ittifoqi hujjatlarida uchraydigan asosiy terminlar ("gender equality", "family welfare", "social protection") mazmuni va ularning siyosiy-huquqiy ahamiyati ko'rib chiqilgan. Shuningdek, ushbu terminlarning O'zbekiston amaliyotida qo'llanishi, milliy kontekstga moslashuvi va ularning semantik hamda pragmatik o'zgarishlari yoritilgan. Tadqiqotda kognitiv-pragmatik, qiyosiy va kontekstual tahlil usullaridan foydalanildi. Natijalar diplomatik terminlar nafaqat lingvistik birlik, balki aniq ijtimoiy-siyosiy vazifani bajaruvchi vosita ekanini, ayrim terminlarning milliy talqinida yagona yondashuv yetishmasligini ko'rsatdi. Maqola so'ngida terminlarning yagona milliy glossariysini yaratish va rasmiy tarjimalarini standartlashtirish bo'yicha takliflar berilgan.

Kalit so'zlar: diplomatik terminologiya, gender tengligi, oila siyosati, kognitiv tahlil, pragmatik xususiyatlar, xalqaro huquq, ijtimoiy himoya, diplomatik diskurs.

June
2026

Abstract: The article analyses the cognitive-pragmatic features of diplomatic terms used in family and gender policy under globalisation. The study examines the content and political-legal significance of key terms found in the documents of international organisations, in particular the UN and the European Union ("gender equality", "family welfare", "social protection"), as well as their use in the practice of Uzbekistan, their adaptation to the national context and their semantic and pragmatic changes. Cognitive-pragmatic, comparative and contextual methods of analysis were used. The results show that diplomatic terms function not only as linguistic units but also

as instruments performing specific socio-political tasks, and that a unified approach to the national interpretation of some terms is lacking. The article concludes with proposals for creating a unified national glossary of such terms and standardising their official translations.

Keywords: diplomatic terminology, gender equality, family policy, cognitive analysis, pragmatic features, international law, social protection, diplomatic discourse.

Kirish. Globallashuv sharoitida oila va gender siyosatiga oid diplomatik terminlarning qo'llanilishi nafaqat lingvistik, balki siyosiy va ijtimoiy mazmun kasb etadi. Xalqaro hujjatlarda ushbu terminlar ko'pincha normativ xarakterga ega bo'lib, davlatlardan muayyan majburiyatlarni bajarishni talab etadi. Masalan, BMTning Barqaror rivojlanish maqsadlarida "gender equality" tushunchasi alohida maqsad sifatida belgilangan [1] bo'lib, u davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida qaraladi.

Globallashuv sharoitida xalqaro huquqiy diskursning kengayishi bilan oila va gender siyosatiga oid terminlarning semantik hajmi ham kengayib bormoqda. Xususan, xalqaro tashkilotlar tomonidan ishlab chiqilayotgan hujjatlarda ushbu terminlar faqat nazariy tushuncha sifatida emas, balki aniq siyosiy va huquqiy majburiyatlarni ifodalovchi vosita sifatida qo'llanilmoqda.

Tadqiqotning maqsadi — globallashuv sharoitida oila va gender siyosatida qo'llaniladigan diplomatik terminlarning kognitiv-pragmatik xususiyatlarini aniqlash hamda ularning O'zbekiston amaliyotida qo'llanishi va milliy kontekstga moslashuvini tahlil qilishdan iborat.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqot materiali sifatida BMT va Yevropa Ittifoqining oila va gender siyosatiga oid hujjatlari [1; 2; 3] hamda O'zbekiston Respublikasining tegishli qonunlari [6; 7] olindi. Ulardan "gender equality", "family welfare", "social protection" kabi asosiy terminlar saralab olinib, kognitiv-pragmatik, qiyosiy va kontekstual tahlil usullari yordamida o'rganildi: terminning xalqaro hujjatdagi mazmuni uning o'zbekcha ekvivalenti va milliy hujjatlardagi qo'llanishi bilan qiyoslandi.

Tahlil va natijalar. Xorijiy tajribada diplomatik terminlarning qo'llanilishi yuqori darajada standartlashtirilgan. Ayniqsa, Yevropa Ittifoqi mamlakatlarida oila va gender siyosatiga oid terminlar yagona huquqiy va institutsional asosda shakllangan. Bu esa ularning amaliy qo'llanilishida aniqlik va izchillikni ta'minlaydi. Masalan, "social protection" tushunchasi nafaqat ijtimoiy yordam, balki keng qamrovli davlat kafolatlari tizimini anglatadi [3].

O'zbekiston tajribasida esa mazkur terminlarning milliy sharoitga moslashtirilishi muhim ahamiyat kasb etadi. So'nggi yillarda gender tengligini ta'minlash, oilani qo'llab-quvvatlash va ijtimoiy himoya tizimini rivojlantirishga qaratilgan qator islohotlar amalga oshirilmoqda. Biroq, ayrim terminlarning talqini va qo'llanilishida yagona yondashuvning yetishmasligi ularning samaradorligini

pasaytirishi mumkin. O'zbekiston sharoitida diplomatik terminlarning qo'llanilishi bevosita milliy huquqiy tizim va davlat siyosati bilan bog'liq holda shakllanadi. Xususan, gender tengligi va oilani qo'llab-quvvatlashga qaratilgan normativ-huquqiy hujjatlarda xalqaro terminlarning milliy ekvivalentlari qo'llanilmoqda [6; 7].

Biroq, ayrim hollarda ushbu terminlarning mazmuni to'liq ochib berilmasligi yoki turlicha talqin qilinishi ularning amaliy samaradorligiga ta'sir ko'rsatadi. Masalan, "ijtimoiy himoya" tushunchasi turli hujjatlarda turlicha mazmunda qo'llanilishi mumkin. Xalqaro terminologiyani milliy tizimga moslashtirish jarayonida nafaqat tarjima, balki ularning semantik va pragmatik jihatlarini chuqur tahlil qilish muhim hisoblanadi.

Masalan, "gender equality" termini nafaqat erkak va ayol huquqlarining tengligini anglatadi, balki davlatlardan ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy sohalarda teng imkoniyatlar yaratishni talab etadi. Shu jihatdan, diplomatik terminlar davlat siyosatini shakllantirishda konseptual asos vazifasini bajaradi.

Oila va gender siyosatidagi asosiy diplomatik terminlar va ularning pragmatik vazifasi 1-jadvalda keltirildi.

1-jadval. Oila va gender siyosatida asosiy diplomatik terminlar

Termin (EN)	O'zbekcha shakli	Pragmatik vazifasi
Gender equality	Gender tengligi	Huquqiy tenglikni ta'minlash
Family welfare	Oila farovonligi	Ijtimoiy himoya siyosati
Social protection	Ijtimoiy himoya	Davlat kafolatlari tizimi

Keltirilgan jadvaldan ko'rinib turibdiki, diplomatik terminlar nafaqat lingvistik birlik, balki aniq ijtimoiy-siyosiy vazifani bajaruvchi instrument sifatida namoyon bo'ladi. Har bir termin o'zining pragmatik yuklamasiga ega bo'lib, davlat siyosatining muayyan yo'nalishini aks ettiradi. Xorijiy tajribada ushbu terminlarning qo'llanilishi yuqori darajada standartlashtirilgan bo'lsa, milliy darajada ularning talqini ko'pincha ijtimoiy-madaniy omillarga bog'liq holda shakllanadi. Bu esa ayrim hollarda terminlarning mazmunini torayishiga yoki kengayishiga olib keladi.

Shu sababli, jadvalda keltirilgan terminlarni chuqur tahlil qilish ularning nafaqat tarjima, balki funksional qo'llanilishini ham o'rganishni talab etadi. Bu esa terminologik aniqlikni ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Diplomatiik terminlarning kognitiv va pragmatik jihatdan tahlili ularni milliy siyosatga to'g'ri integratsiya qilish imkonini beradi. Shu sababli, xalqaro tajribani inobatga olgan holda terminologiyani standartlashtirish va izchil qo'llash dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi.

Diplomatik terminlarning pragmatik jihati ularning kommunikativ maqsadga xizmat qilishi bilan belgilanadi. Xususan, xalqaro hujjatlarda qo'llaniladigan terminlar ko'pincha siyosiy kelishuvlarni mustahkamlash, davlatlar o'rtasida ishonchni oshirish hamda ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash vazifasini bajaradi. Shu sababli, terminlarning noto'g'ri talqini yoki turlicha interpretatsiyasi siyosiy va

huquqiy ziddiyatlarga olib kelishi mumkin. Bundan tashqari, terminlarning milliy tilga tarjima qilinishi ham muhim masalalardan biridir. Ayrim hollarda ingliz tilidagi diplomatik terminlarning o'zbek tiliga to'liq mos keluvchi ekvivalenti mavjud emas. Bu esa ularning semantik mazmunini to'liq aks ettirishda qiyinchiliklar tug'diradi. Natijada, terminlarning pragmatik yuklamasi o'zgarishi mumkin. Zamonaviy ilmiy yondashuvlar shuni ko'rsatadiki, diplomatik terminlarning samarali qo'llanilishi ularning tizimlashtirilganligi va aniq talqin qilinishiga bevosita bog'liq. Ayniqsa, oila va gender siyosati kabi ijtimoiy sezgir sohalarda terminologik aniqlik muhim ahamiyat kasb etadi.

Muhokama. Shu nuqtai nazardan, diplomatik terminlarni kognitiv-pragmatik jihatdan tahlil qilish ularning mazmunini chuqur anglash va amaliyotda to'g'ri qo'llash imkonini beradi. Bu esa milliy siyosatni xalqaro standartlarga moslashtirishda muhim omil hisoblanadi.

Bundan tashqari, mazkur terminlarning qo'llanilishi xalqaro hamkorlikning samaradorligini ham belgilaydi. Terminlarning yagona talqini mavjud bo'lmagan sharoitda davlatlar o'rtasida tushunmovchiliklar yuzaga kelishi mumkin. Shu sababli, ularni tizimlashtirish va standartlashtirish zarurati ortib bormoqda.

Terminlarning noto'g'ri talqini yoki turlicha interpretatsiyasi nafaqat ilmiy muhokamalarda, balki amaliy siyosatda ham muayyan muammolarni keltirib chiqarishi mumkin. Shu sababli, terminologik tizimni rivojlantirish ilmiy va amaliy jihatdan dolzarb vazifa hisoblanadi.

Yuqoridagi tahlillar shuni ko'rsatadiki, globallashtirish sharoitida oila va gender siyosatida qo'llaniladigan diplomatik terminlar muhim kognitiv va pragmatik funksiyani bajaradi. Ular nafaqat muayyan ijtimoiy tushunchalarni ifodalaydi, balki davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlarini belgilashda ham muhim vosita hisoblanadi. Xalqaro hujjatlarda ushbu terminlarning aniq va standartlashtirilgan holda qo'llanilishi ularning samarali amaliyotga joriy etilishiga xizmat qiladi. Xorijiy tajriba shuni ko'rsatadiki, diplomatik terminologiyani izchil va yagona tizim asosida qo'llanilishi siyosiy va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashda muhim omil bo'lib xizmat qiladi. O'zbekiston sharoitida esa mazkur terminlarning milliy huquqiy va madaniy kontekstga moslashtirilishi jarayoni davom etmoqda. Shu bilan birga, ayrim terminlarning talqini va qo'llanilishida yagona yondashuvning yetishmasligi ularning pragmatik samaradorligiga ta'sir ko'rsatmoqda.

Xulosa. Mazkur muammolarni bartaraf etish maqsadida quyidagi amaliy takliflarni ilgari surish mumkin:

- oila va gender siyosatiga oid diplomatik terminlarning yagona milliy glossariysini ishlab chiqish
- xalqaro hujjatlarda qo'llaniladigan terminlarning rasmiy tarjimalarini standartlashtirish
- davlat organlari va ilmiy muassasalar o'rtasida terminologik hamkorlikni kuchaytirish
- oliy ta'lim tizimida diplomatik va huquqiy terminologiya bo'yicha maxsus

o'quv kurslarini joriy etish

- xalqaro tajribani tizimli o'rganish asosida milliy qonunchilikni takomillashtirish

Xulosa qilib aytganda, diplomatik terminlarning kognitiv-pragmatik tahlili ularni milliy siyosatga samarali integratsiya qilish imkonini beradi. Bu esa oila va gender siyosatini rivojlantirish, ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlash hamda xalqaro hamkorlikni kengaytirishda muhim ahamiyatga ega.

Adabiyotlar ro'yxati

1. United Nations. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. – New York, 2015.
2. United Nations. Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW). – New York, 1979.
3. European Commission. Social Protection Systems in the EU. – Brussels, 2020.
4. Sands P., Peel J. Principles of International Environmental Law. – Cambridge: Cambridge University Press, 2018.
5. Kiss A., Shelton D. Guide to International Environmental Law. – Leiden: Martinus Nijhoff, 2007.
6. O'zbekiston Respublikasining "Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2019.
7. O'zbekiston Respublikasining "Oila to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 1998 (yangilangan tahrir).
8. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent, 2021.
9. UNESCO. Gender Equality and Education Policy Report. – Paris, 2019.